काजी वीराज थापा मगर

(वि.सं. 1800-1801_

वीराज थापा लाह्यू वा लाहे मगर थिए । उनी गोरखाको भाङरा भन्ज्याङ, बूंङकोध इलाकामा जन्मेको बूभि्कन्५ ।[ज्ञ] गोरखा मनकामनाबाध उनको बूबा पधि बूंङकोध बसाई सरेका थिए । राजा रामशाहको पालादेखिनै मनकामनाका थापा मगरहरूले गोरखा दरवारको मन जितेका थिए । ती मगर सन्तानको क्रमिकता पधिसम्म भै पृथ्वीनारायण शाहको पालासम्म थियो । तिनीहरूकै सन्तान वीराज थापा मगर पृथ्वीनारायण शाहले पहिलो पटक नूवाकोधमाथि हमला गर्दाका सेनापति थिए । राजा नरभूपाल शाहको पालामा नूवाकोधमाथि भएको हमलामा गोर्खा दरवारका सेना नायकहरू पन्त र मगर (महेश्वर पन्त र जयन्त राना मगर) बीच एकता कायम हून नसक्दा गोर्खाली सेनाको हार र क्षति भएको थियो भने जयन्त रानालाई पदच्यूत गरी कारवाही गर्न खोजेकोले जयन्त राना भागी कान्तिपूरका राजा जयप्रकाश मल्लको फौजमा भर्ना हून पूगे । जसबाध गोर्खाली फौजका मगर जातीहरू प्रति असन्तोष फैलियो । यो कूरा राम्रोसंग बूभ्केका पृथ्वीनारायण शाहले मगरहरू प्रति सद्भाव राखेका थिए र मगरहरू पनि सोझ्ा र गोर्खा दरवार प्रति साह्रै निष्७ थिए । पृथ्वीनारायण शाहले वीराज थापा मगरलाई सेनापति बनाई तूरुन्तै नूवाकोध माथि हमला गर्न आदेश दिए ।[द्द] लडाइको पूर्ण तयारी नभएकोले विराज थापा तयारी गर्न तर्फ लागे भने तूरुन्तै हमलामा जान सकेनन् । यही मौकाको फाईदा उठाई महेश्वर पन्तले राजालाई भेटी वीराज थापा मगर लडाईमा जान डरायो, ूमलाई सेनापति बक्सेमा तूरुन्त हमलामा जान्छू भनेकोले पृथ्वीनारायण शाहले पत्याई वीराज थापालाई सेनापतिबाध हटाई महेश्वर पन्तलाई सेनापति बनाए । महेश्वर पन्तको भनाईलाई विश्वास गरेर हमलाको लागि हतारिएका द्दण बर्षे राजा पृथ्वीनारायण शाहले लडाई गरी हाले । तर उक्त लडाई हारेपधि वीराज थापालाई सेनापतिबाध हटाएकोमा पश्चाताप गरेका थिए । ती विराज थापाका सन्तानहरू हाल मनकामना देवीको पूजारी भएर काम गरिरहेको बूभि्कन्५ । यूवराज त्रैलोक्य विक्रम शाहको आ७ पहरिया लखन थापाले वि.सं. ज्ञढघट्ट सालमा श्री घ जंगबहादूर राणाको विरुध्मा गोरखा क्षेत्रमा विद्रोह शूरु गरे । सोही कारणले उनलाई भ्कूण्डाएर मृत्यू दण्ड दिएको थियो ।[घ] ति लखन थापा पनि एउटै बंश बृक्षका सन्तान भएको बूभि्कन्५ ।

[ज्ञ] दण्डपाणी अर्ज्याल, "गोरखाको ऐतिहासिकता", *१ानविन्दू*, वर्ष ज्ञ, अंक ज्ञ, (2064), पृ.ठ(12 ।

[द्द] प्रेमसिंह बस्न्यात, *शाही नेपाली सेना र प्रधानसेनापतिहरू*, (का७माण्डौ : लक्ष्मी बस्न्यात तथा सर्वोच्चमानसिंह बस्न्यात, 2053), पृ. .. ।

[घ] अर्ज्याल, पादद्दिप्पणी संख्या ढ, पृ. 12 ।

कमा०८र(इन(चीफ अभिमानसिंह रानामगर

(वि.सं. 1902-1903)

गोर्खाका राजाहरूको काजी यवं सेवकको रुपमा गोरखाकै थापा मगर तथा राना मगरहरूको अहं भुमिका रहेको ५ । राजा नरभूपाल शाहको राज्यकालमा जयन्त राना मगरले सेनापतिको भुमिका निभाएको देखिन्५ ।[घ] यही क्रमलाई हेर्दा राना मगरहरू गोर्खा दरवारमा कूनै न कूनै पदमा थिए र पश्री कान्तिपूर विजय भए पश्री पनि राना मगरहरू नेपाल दरवारमा रहेको बूझिन्५ । उति बेलाको कर्मचारी पजनी बंशानूगत रुपले गरीने भएकोले अभिमानसिंह राना मगर प्रधान सेनापति हुनुमा त्यही बंशानूगत संस्कारको भुमिका खेलेको अनूमान लगाउन सकिन्५ । अन्यथा, उनको बारेमा लेखिएको विवर० पाईदैन ।

प्रधानमन्त्री माथवरसिंह थापाको ज्ञढण्द् (सन 1845 मे 17 को रात) मा हत्या भएपश्री राजपरिवारकै फत्य जंग चौतरीयालाई प्रधानमन्त्री बनाईयो । त्यसै गरी अभिमानसिंह राना मगर कमा०८र(इन(चीफ पहिलो जनरल, गगनसिंह खवास दोश्रो जनरल र जंगबहादूर कूंवरलाई तेश्रो जनरल बनाईयो ।[छ] उनीहरूलाई आ(आफ्नो मातहतमा राख्न पाउने गरी क्रमश घ पल्टन, ठ पल्टन र घ पल्टन दिईयो । गगनसिंह खवास दोश्रा जनरल भएर पनि ठ पल्टन पाए ।[ट] किनभने उनी रानी राजेन्द्र लक्ष्मीको प्रियपात्र जनरल थिए भने पदले अभिमानसिंह सेनापति भए पनि शक्तिमा गगनसिंह नै सर्वेसर्वा थिए ।

नेपालको इतिहासमा कोतपर्व भनेर चिनिने हत्याका०८को 1903 साल भाद्र 3 गते (14 सेप्ºेम्बर 1846) को मध्य राततिर हाल हनूमान ९ोकाको ग्यारिजन ग० रहेको स्थान कोत ३रमा तेश्रा जनरल जंगबहादूर कूंवरको ٥ोली र प्रधानमन्त्री फत्य जंग चौतरीयाको ٥ोली बीच हात हालाहाल हूने स्थिती बन्दै थियो । जनरल जंगबहादूरले रानी राज्यलक्ष्मीको पक्ष लागेको बहाना गर्दै थिए भने सेनापति अभिमानसिंह राना मगर राजा राजेन्द्र तथा प्रधानमन्त्री फत्यजंगको पक्षमा थिए ।

रानीको नजरमा अभिमानसिंह राना प६क्कै मन पर्दैनथे । जनरल गगनसिंहका हत्या भएको बारेमा ५लफल गरी हत्यारा पत्ता लगाउन त्यतिखेर कोतमा आपतकालिन बै७क बोलाईएको थियो । रानी सो हत्याबा६ अति नै आवेगमा थिईन भने राजा राजेन्द्र विक्रम केही पहल नै नगरी बसेका थिए । रानीको कार०ले त्यहांको स्थिती खतराजन्य भएको अवस्थामा राजाले नियन्त्र० गर्नू पर्नेमा उल्टै राजा प्रधानमन्त्रीलाई बोलाउन जान्५ू भनि फत्यजंगको निवास नाराय०हिٹी गए । उक्त नाराय०हिٹी दरवार प्रधानसेनापति शिवरामसिंह बस्न्यातको कान्३ा ५ोरा सेनापति काजी धौकलसिंह बस्न्यातको थियो । नाराय०को मन्दिर र पानी खाने सार्वजनिक धारो (नेवारी भाषामा हिٹी) समेत उनले बनाएकोले उक्त दरवारलाई नाराय०हिٹी दरवार भनियो ।[ठ] भीमसेन थापाले राजा र०बहादूर शाह मार्फत उक्त दरवार खोसेका थिए ।

राजा नाराय०हिٹी हिٹेपश्री जंगबहादूरले कसैको मतलब नै नगरी रानी बसेको को७ सिसमहलतर्फ लागे । शिस महल पनि कोत भित्रै थियो । भारदारी सभाको बेला यसमा राजा रानी र राजपरिवार बस्दथे । जनरल अभिमानसिंह राना भने सिधै रानीकहां जान ८राए, किनकी वीरकेशर पांٹेको ६ाउको का६ने रानीको आदेशलाई विना प्रमा०को भएकोले उनले मानेका थिएनन् । यसर्थ आफ्नो पल्टनको केही ٹूकडी सहित रानी कहां जानको लागि आफ्नो फौज बसेको स्थान कोतको ९ोकाबाहिर जान लागे । यतिकैमा जंगबहादूरको पल्टनबा६ कोतको ९ोकामा बसेको सेन्ٹ्रिले प्रधानसेनापति जनरल अभिमानसिंह रानालाई ९ोकाबाहिर जान दिएनन् । एउ٥ा सिपाहीले जनरललाई चिन्दाचिन्दै ९ोकाबाहिर जान नदिदा अवश्य पनि जनरललाई अपमान महसूस हून्५ । त्यसपश्ि सेन्ٹ्रि सिपाही भीमबहादूर आलेमगरलाई अभिमानसिंहले गाली गरी जबरजस्ती बाहिर जान लागे । किनकि त्यो भन्दा पहिला कूनै पनि पल्टनका सेन्ٹ्रिले अधिकृत दर्जाका व्यक्तिहरूलाई चिनेपश्ि सलाम गरी ५ाٹिदिन्थे । सोही कूरा सोची जबरजस्ती कोतको ९ोकाबाहिर जान लागेको जनरल अभिमानसिंह रानालाई सेन्ٹ्रि सिपाही भीमबहादूर आलेमगरले एक्कासी बन्दूकको संगिन (वियोने६) ले जनरलको ५ातीमा ३ेची जमिनमा ९लाईदियो ।[ड] अभिमानसिंहलाई पक्का थियो कि गगनसिंह खवासको हत्यारा जंगबहादूर नै थिए र जंगबहादूरलाई रानीबा६ पाएको आ८ र भरोसाको कार०बा६ उनले मूख फोर्न सकेका थिएनन । संगिनले ३ेचिएको ७ांउ (५ाती) बा६ रगत बग्न थाल्यो । अभिमानसिंहलाई आफू मर्५ू भन्ने निश्चित भएपश्ि उनले आफ्नो रगतको पोखरीमा हात चोपी नजिकै रहेको कोतको ९ोकानिरको भित्तामा रगतको पञ्जा५ाप लगाई सबैले सून्ने गरी कराएर ुगगनसिंहको हत्यारा जंगे नै हो भने र केही

4 बस्नयात, ٹिप्प०ी नं. 10, प[. 32 ।

छ बस्न्यात, ٹिप्प०ी नं. 91, पृ. 53-54 ।//

ट *ऐजन* ।

ठ हनूमानसिंह बस्न्यात र अन्य, ٹिप्प०ी नं. 98, पृ. 65-66 ।

ड बस्न्यात, ٹिप्प०ी नं. ..., पृ.56 ।

बेरपछि उनको मृत्यू भयो ।[ढ] कोतमा बांकी रहेका सबै भारदारहरूले सो कूरा सूने । मर्ने बेलामा भनेको बचन सत्य हून्छ, यसर्थ अभिमानसिंहले भनेको ठीक हो भन्ने सबैले निश्चय गरे । यसरी कोतपर्वको रातमा प्रधानसेनापति अभिमानसिंह राना मगरको मृत्यू भएको थियो ।

---

[७] ऐजन, पृ. छट(छठ ।

काजी सर्वजीत राना मगर

(वि.सं. 1842-1842 (तीन महिना)

काजी सर्बजीत राना मगर गोर्खाली भारदार थिए । बाबू बाजेको पालादेखि नै उनको सनतानले गोरखा दरबारमा काम गरको बूझिन्५ । उनी बि.सं. ज्ञडज्ञण तीर जन्मेको अनूमान गरिएको५ । वि.सं. 1834 मा राजा प्रतापसिंह शाहको मृत्यू भएपछि मूमा महारानी तथा वालक राजा र०ाबहादूर शाहका नायवी राजन्द्रलक्ष्मीले सर्वजीत राना मगरलाई प्रमुख काजी बनाई सेनाको कार्यभार जिम्मा दिईन ।[ज्ञण] वि.सं. 1834 मंसीरमा प्रतापसिंहको देहान्त भएपछि अ९ाई बर्षका र०ाबहादूर शाह राजा भए । वि.सं. 1834 पूषमा बेतियामा निर्वासित जीवन बिताइरहेका बहादूर शाह पनि का७मा०डौं झिकाइए । करिब ट महिनासम्म राजेन्द्रलक्ष्मी र बहादूर शाहका संयुक्त नायबीमा देशका शासन चल्न लाग्यो । बहादूर शाह आफ्ना पिता पृथ्वीनाराय० शाहको एकीकर० अभियान पश्चिमतर्फ जारी राख्न चाहान्थे भने राजेन्द्रलक्ष्मी एकीकृत प्रदेशको व्यवस्थापनमा रहन चाहन्थिन् । बाबूराम आचार्यले नवयौवना महारानी राजेन्द्रलक्ष्मी निकै विलासी र ऐयासी भईन् र आफु ३ो८ामा सवार भई केही सूसारेलाई पनि ७ं६बा६का साथ ३ो८ामा सवार लगाई हिंड्ने “समाजले नपचाउने उत्ताउला काम” गरिन् भनी लेखेका ५न् ।[ज्ञज्ञ] काजी सर्वजीत रानामगरका म२तले राजेन्द्रलक्ष्मीले बहादुर शाहलाई बन्दी बनाईन् तर केही महिना पछि गूरु गजराज मिश्रले अनूरोध गरेपछि रिहा गरिदिईन् । पृथ्वीनाराय० शाहका बिश्वस्त भारदार श्री हर्ष पन्तले चारजना के६ा कमरालाई पोलाहा बनाई राजेन्द्रलक्ष्मीलाई सर्वजीत रानामगरसंग अनैतिक सम्बन्ध भएको बात लाग्यो । पृथ्वीनाराय० शाहका भाई दलजीत शाहले सर्वजीत राना मगरलाई हनूमान९ोका राजदरबार भित्रै क६ाई मारिदिए । राजेन्द्रलक्ष्मी पनि चांदीका हत्क८ी लगाई दरबारभित्र नजरबन्द भईन् । केही इतिहासकारले सर्वजीत राना मगरलाई बहादूर शाहले मार्न लगाएका हुन् भनेका ५न् । त्यस बखत बहादूर शाह गोरखामा थिए । तर उक्त कूरा दलजीत शाहले गरेको कूरा अरूले लेखेका ५न् ।[ज्ञढ] काजी सर्वजीत रानाको कार्यकालमा सैनिक महत्वको कामहरू हून सकेको अभिलेख प्राप्त भएको]ैन ।

Source: Col. Dr. Prem Singh Basnyat, Nepal Army

[ज्ञण] प्रकाश ए. राज, *महारानी राजेन्द्रलक्ष्मी,* (का७मा८ौं: नवीन पब्लिकेसन, 2062), पृ. 13 ।

[ज्ञज्ञ] ¹ानम०ि नेपाल, ? पृ. 22 ।

[ज्ञढ] बाबूराम आचार्य, *श्री छ प्रतापसिंह शाह,* ? पृ. 137 ।